

Asia: VN/23860/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta (jälkikäteistarkistus, asiakasmaksumuutokset)

Lausunnonantajan lausunto

1. Jälkikäteistarkistusta koskevat ehdotukset / Förslag till justering i efterhand

Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä. Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa asiasta ja lausuu esityksestä seuraavasti:

Jälkikäteistarkistusta koskevat ehdotukset:

Hyvinvointialueiden kannustaminen talouden tasapainoon on kannatettavaa. Sitä pitää tehdä harkiten ja pitkällä aikavälillä hallitusti, jotta muutosten vaikutukset eivät tule yllätyksenä alueille ja sen asukkaille. Laskemalla vuosittainen jälkikäteistarkistus on tarkoitus varmistaa se, että rahoituksen pohja korottuu oikein vastaamaan toteutuneita kustannuksia kahden vuoden viiveellä. Jälkikäteistarkistus ja omavastuuosuuden sekä valtion rahoitusosuuden ennakoinnattomuus saattavat aiheuttaa lisääntyviä rahoituspaineita hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueilla pitäisi olla riittävästi aikaa tehdä hallitusti menojen sopeuttamista ja mahdollisesti tarvittavia leikkauksia. Valtion rahoitusosuuden supistaminen esitetyllä tavalla ei mielestämme tue tätä riittävästi.

Esityksessä huomioitaisiin jo vuoden 2023 tilinpäätöstiedot, vaikka alueilla ei ole ollut tiedossa lakiesityksen sisältöä. Tämä heijastuu hyvinvointialueen palveluita käyttäviin asiakkaisiin, asiakasmaksuihin ja palvelusopistuksiin aikana, jolloin muutoinkin mikrotalous on koetuksella ja palveluihin tehdään merkittäviä leikkauksia.

2. Asiakasmaksumuutosten huomioon ottaminen rahoituksessa / Beaktande av ändringar i klientavgifterna i finansieringen

Muutosesityksen tavoitteena on varmistaa, että asiakasmaksusääntelyn muutokset otetaan huomioon hyvinvointialueiden rahoituksen turvaavalla tavalla. Se että sote-palveluiden rahoituksen on riittävästi vastattava palvelutarvetta ja turvattava etteivät palveluista perittävät asiakasmaksut suuruudellaan siirrä palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin jää mielestämme esityksessä liian vähälle huomioille. Ehdotettu muutos heikentäisi voimassa olevaa asiakasmaksusääntelyn periaatetta, jonka mukaan lainsäädännöllä säädetään maksujen enimmäismääristä ja tekisi tosiasiallisesti tyhjäksi hyvinvointialueiden mahdollisuuden päättää olla perimättä maksuja tai periä maksuja laissa säädettyä pienempinä. Jälkikäteistarkistuksen mukainen rahoituksen tason korotus ei kohdennu niille hyvinvointialueille, jotka eivät ole voineet nostaa asiakasmaksuja.

Vammaisfoorumi on huolissaan siitä, että asiakasmaksuja koskevan sääntelyn lähtökohtainen pyrkimys kaventaa väestön hyvinvointi- ja terveyseroja ja varmistaa palvelujen yhdenvertaista ja syrjimätöntä saatavuutta vaarantuu. Se, että ehdotus ohjaa voimakkaasti hyvinvointialueita perimään asiakasmaksuja enimmäismääräisinä voi toimia esteenä palveluihin hakeutumiselle pienituloisimpien ja eniten palveluja tarvitsevien ihmisten kohdalla, ja siten tavoitteen vastaisesti suurentaa väestön hyvinvointi- ja terveyseroja. Tämä on erityisen ongelmallista jo keväällä 2024 tehtyjen sosiaaliturvasäästöjen ja vielä tulossa olevien kehysriihessä päätettyjen lisäsäästöjen kohdistuessa näihin samoihin pienituloisiin ja paljon palveluja tarvitseviin ihmisiin.

Esityksessä todetaan (s.31), että koska asiakasmaksukorotuksen arvioitua vaikutusta vastaava osuus vähennettäisiin valtion rahoituksesta, tulisi alueilla olla käytännössä mahdollisuus kattaa tämä osuus rahoituksesta asiakasmaksutuloilla, ja että (s. 32) arvioinnissa tulee ottaa huomioon alueiden erityispiirteet kuten se, että esimerkiksi tulotasoon sidottujen maksujen tosiasialliseen maksukertymään vaikuttavat muun ohella alueiden väliset erot väestön tulotasossa. Samoin s. 32 todetaan, että asiakasmaksumuutosta ei tulisi ottaa huomioon etukäteen silloin, jos sen arvioidaan johtavan siihen, että tehtävän rahoitus ei enää olisi turvattu yleisesti hyvinvointialueilla tai yksittäisillä alueilla. Tällainen voi olla esimerkiksi tilanne, jossa vain pieni määrä hyvinvointialueita pystyisi asiakasmaksuja korottamalla lisäämään palveluihin käytettävissä olevaa rahoitusta, samalla kun kaikkien alueiden valtiolta saamaa rahoitusta muutoksen vuoksi merkittävästi pienennettäisiin. Näille seikoille ei kuitenkaan anneta esityksessä mielestämme riittävästi painoarvoa, vaan esityksen vaikutukset tulevat kohdistumaan suurimpina niihin alueisiin, joissa asukkaiden palveluiden tarve on suurin ja pienituloisuus yleisintä.

Esityksen s. 17 todetaan, ettei vaikutusarviossa ole voitu arvioida hyvinvointialueiden mahdollisuuksia muuttaa maksutulojansa valtion rahoituksen vähennystä vastaavasti, koska maksuihin säädettävien muutosten sisällöstä ei ole tarkempaa tietoa. Tämä sivuutetaan toteamalla, että ”Asiakasmaksuja koskevien sääntelymuutosten valmistelun yhteydessä olisi vielä arvioitava lisäksi ainakin sitä, millaiset mahdollisuudet eri hyvinvointialueilla arvioidaan tosiasiasissa olevan maksutulojensa muuttamiseen”. Olemme huolissamme siitä jääkö tässä siirrettäväksi esitetty arviointi tekemättä. Esityksen s. 38 todetun ”Maksumuutoksen valmistelun yhteydessä valmistelusta vastaavien ministeriöiden tulee kulloinkin arvioida ja varmistaa, ettei ehdotettava muutos maksuihin johtaisi siihen, että palvelusta perittävä maksu suuruudellaan siirtäisi palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin” osalta voi jäädä epäselväksi kuka vastuun lopulta asiasta kantaa.

Lisäksi esitys uhkaa entisestään heikentää jo nyt heikosti toteutuvia asiakasmaksulain 11 §:n mukaan asiakkaalle myönnettäviä maksujen huojennuksia tai maksuvapautuksia, ja jättää huomiotta asiakasmaksulain korostaman maksun alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuuden viimesijaiseen toimeentulotukeen nähden.

3. Pelastustoimen riskikertoimen tietopohjan tarkentaminen / Precisering av dataunderlaget för riskkoefficienten för räddningsväsendet

Pelastustoimen riskikertoimessa tulisi arvioida vahvemmin eri väestöryhmien ja haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden vaikutus tarvittaviin pelastustoimen resursseihin. Tässä tulisi huomioida myös mahdolliset häiriö- ja kriisitilanteet sekä poikkeusolot, jotka kasvattavat selvästi kustannuksia erityisryhmien osalta normaalioloihin verraten. Tilastokeskuksen tietojen ja tapahtuneiden onnettomuuksien perusteella määräytyvä riskiluokka ja väestörakennetilaston tiedot asukasmääristä tuskin kattavat esimerkiksi vammaisten henkilöiden huomiointia alueen pelastustoimessa, sillä näitä tietoja ei ole tämänhetkisestä rekisteristä saatavissa. Riskikertoimen tietopohjaa varten nämä tiedot olisivat mielestämme olennaisia.

Ignatius Katri

Vammaisfoorumi ry - Veera Florica Rajala, puheenjohtaja Anni Kyröläinen,
pääsihteeri p. 045 217 4936 anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi